**PRZEGŁĄD ZACHODNIOPOMORSKI
ROCZNIK XXXI (LX) ROK 2016 ZESZYT 2**

S T U D I A I R O Z P R A W Y

PAVOL MALINIAK*

**JOST VON KÜSSOW, KAPITAN ZAMKU VÍGLAŠ
(W SPRAWIE JEGO POCHODZENIA I DZIAŁALNOŚCI
W POŁOWIE XV WIEKU)****

Słowa kluczowe: Pomorze Zachodnie, średniowieczne Węgry, zamek Vígláš, rycerz Jost z Koszewa, kariera szlachty

Keywords: West Pomerania, medieval Hungary, Vígláš castle, knight Jost from Koszewo, career of nobility

Postać Josta z Küssowa, założyciela węgierskiego rodu szlacheckiego Justh, została przez badaczy zauważona w trakcie poszukiwań informacji dotyczących początków rodu Justhów, względnie podczas badań dotyczących udziału Josta we współczesnych mu walkach o władzę. W tym artykule spróbujemy dokonać podsumowania i uzupełnienia dotychczasowej wiedzy o Joście, aby uzyskać całościowe spojrzenie na wzrost znaczenia rodu Justhów na Węgrzech. W związku z tym, iż imię Jost u potomków przybrało zmienioną formę Justh i zaczęło pełnić funkcję nazwiska rodowego, przynajmniej skrótowo zastanowimy się nad pochodzeniem tego imienia. Dotychczasowe badania wykazują, że mamy do czynienia z wariantem łacińskiego imienia *Iudocus*, później *Iodocus*, które, pod wpływem romańskich i germańskich dialektów, przybrało również następujące formy:

* dr Pavol Maliniak, Uniwersytet Mateja Bela w Bańskiej Bystrzycy, Wydział Nauk Humanistycznych, e-mail: pavol.maliniak@umb.sk.

** Artykuł napisany w ramach projektu APVV-0051-12 „Medieval castles in Slovakia. Daily life, culture, society and Center of Excellence of the Slovak Academy of Sciences: Castles in Slovakia. Interdisciplinary cross-sectional view of the phenomenon of castles”.

Josse, Josset, Jossekin, Josquin, Joos, Joes, Joist, Jobs lub Jobst. W wyniku zdublowania się samogłosek pojawiło się również brzmienie Joust, a w niemieckim środowisku można było w średniowieczu spotkać formę Jüst. Fonetycznie bliskie, a jednak już ze zmienionym znaczeniem, jest zlatynizowane brzmienie *Justus*. Popularność tego imienia związana jest z kultem św. Jodoka, bretońskiego syna ksiązęcego, który zrzekał się władzy świeckiej i żył jako pielgrzym i pustelnik. Związany był z nim, jako świętym, kult – był patronem pielgrzymów, chronił przed zarazą, był patronem szpitali oraz chronił przed ogniem i gradobiciem. Rozszerzenie się kultu św. Jodoka można zaobserwować, poczynawszy od połowy XIV wieku, na terenach północnych Niemiec. Popularność tego świętego miała jednak ograniczony, regionalny charakter¹. Podobnie było na Węgrzech, gdzie spotykamy się tylko z jednym kościołem pod wezwaniem tego świętego – św. Jodoka w Lechnicy na Spiszu². Wybierając zapis imienia Jodok lub Jost (Joszt, Jošt) preferować będziemy tę drugą formę, która uwzględnia współczesną narodową ortografię tego znanego na ogół imienia. Z taką formą spotykamy się w dziełach słowackiej i czeskiej mediewistyki. Mowa jest w szczególności o osobistości morawskiego i brandenburskiego margrabiego Josta Luksemburczyka³.

Dotychczasowe badania nie dawały jednolitej odpowiedzi na pytanie, skąd pochodził Jost, jego potomstwo i ród Justhów. Podstawowe informacje o Joście i jego działalności na Węgrzech opublikował w artykule o necpalskim archiwum rodowym Iván Nagy. Na podstawie przebadanych dokumentów stwierdził, iż nie był w stanie ustalić pochodzenia Josta. Zwrócił jednak uwagę na dokument wydany przez Stolicę Zvoleńską z 1476 roku, w którym wspomniany jest krewny Josta, Jerzy, i spadek nabyty na terytorium Szczecina⁴. Z necpalskiego archiwum i opublikowanych do chwili obecnej źródeł korzystał również František Víťazoslav Sasinek, który w artykule o zamku w miejscowości Víglaš podsumował

¹ J. Trier, *Der Heilige Jodocus. Sein Leben und seine Verehrung, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Namengebung*, Hildesheim–Zürich–New York 2008, s. 87–100; A. Flügel, *Die Kirchenpatrozinien des hl. Nikolaus und des hl. Jodokus*, „73. Jahresbericht des Historischen Vereins für die Grafschaft Ravensberg” 1981, s. 15, 17, 25.

² A. Mező, *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*, Budapest 2003, s. 161.

³ D. Dvořáková, *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboric a Žigmund Luxemburský*, Budmerice–Bratislava 2010, s. 50–51, 86–87; F. Šmahel, L. Bobková i in., *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 719–724.

⁴ I. Nagy, *A neczpáli levéltár ismertetése történelmi tekintetben*, „Századok” 1875, IX, z. 4, s. 242.

ustalenia o Joście, nie zwrócił jednak uwagi na kwestie jego pochodzenia⁵. W podobny sposób do problemu podszedł Michal Matunák, który w swojej monografii o zamku w miejscowości Vígľaš (dotyczącej w szczególności okresu wojów osmańskich) również nie badał pochodzenia rodu. Podał natomiast błędną informację o pokrewieństwie Josta ze szlachcicem Henningiem. Według niego obydwoj domniemani bracia zamek Vígľaš zyskali od królowej Elżbiety w drodze zamiany za zamek Cserép⁶. Na dzień dzisiejszy najbardziej szczegółowe badania dotyczące pochodzenia Josta przeprowadzili książę Arthur Odessalchi (pod pseudonimem Szerémi) i József Ernyey w pracy o dziejach rodu Majthényiów. Autorzy sprawdzili najpierw przekazy o czeskim pochodzeniu Josta biorąc pod uwagę miejscowość Kussova, względnie Kassovice w południowych Czechach w majątku Rožmberskim. W Czechach i na Morawach znaleźli łącznie pięć lokalizacji, które przypominały brzmienie Jostowego przydomku. Twierdzenie o czeskim pochodzeniu podali jednak w wątpliwość, gdyż według nich Jost walczył na Węgrzech przeciwko Czechom. Wyrazili zatem pogląd, iż według „wiewiór krwi” Jost mógł mieć pochodzenie pomorskie lub śląskie. Dowód, który by potwierdzał, iż krewni Josta mieli obce pochodzenie, uzasadniali cytatem ze wspomnianego wyżej dokumentu wydanego przez Stolicę Zwoleńską⁷.

Zmieniona sytuacja, jaka powstała po nastaniu republiki, przyniosła nowe interpretacje początków tego rodu. Z nowym spojrzeniem w sprawie poszukiwania pochodzenia Justhów spotykamy się w pracy Marii Jeršovej, poświęconej rodowi Ivanków z Turca. Autorka wysuwa pogląd, iż pochodzenie Justhów nie zostało jeszcze w pełni wyjaśnione. Analizowała wprawdzie tezę o ich czeskim pochodzeniu, lecz za wystarczający powód do postawienia takiego wniosku wydawał jej się ich herb rodzinny, w którym umieszczone były dwa dwuogonowe (czeskie) lwy⁸. Twierdzenie o czeskim pochodzeniu Justhów przyjął również Branislav Varsik, który w swej monografii o ziemiaństwie już bez jakichkolwiek wątpliwości stwierdził, że jest to ród czeski, a Josta nazwał „czeskim rycerzem”. Argumentował w podobny sposób jak M. Jeršová, a za dowód przyjął dokument wydany w języku czeskim w 1519 roku podczas pobytu wnuka Josta

⁵ F.V. Sasinek, *Výglešský hrad*, „Slovenský Letopis” 1876, I, z. 4, s. 287.

⁶ M. Matunák, *Vígľašský zámok*, Zvolen 1960, s. 10.

⁷ I. Szerémi, J. Ernyey, *A Majthényiak és a Felvidék. Történelmi és genealogiai tanulmány. I. kötet*, Budapest 1912, s. 388–389.

⁸ M. Jeršová, *Rod Ivanka z Jordánu a Dražkoviec*, Turčiansky Sv. Martin 1937, s. 89–90.

Melchiora Justha na Śląsku⁹. Również współcześni badacze węgierscy zakładają, że Justhowie są pochodzenia czeskiego. Márton Szluha w swoim genealogicznym zestawieniu szlachty regionu Turiec, w którym ujął również ród Justhów, umiejscawia pochodzenie Josta w bliżej nieznanym mieście Kussow (Kusau) na ziemiach czeskich¹⁰. Obok pewnej jednostronności co do pochodzenia rodu spotykamy się również ze (staro)nowym spojrzeniem na tę kwestię. Mária Ďurková w artykule o akcji osiedleńczej rejonu posiadłości Vígľaš, powołując się na archiwum justhowskie, podaje bez bliższej argumentacji, że Jost pochodził z Kussowa na Pomorzu¹¹. W związku z tym, że nasze poszukiwania przodków Justhów w czeskich ziemiach nie potwierdziły poglądów większości autorów co do ich pochodzenia, postanowiliśmy podjąć badania na Pomorzu, na pograniczu obecnej Polski i Niemiec.

Wyjściowym punktem, który umożliwił nam przeprowadzenie badań na Pomorzu, jest wyjątkowy dokument zachowany w archiwum Justhów. Orientację w średniowiecznej części archiwum umożliwia nam rejestr przejrzyście opracowany przez Ivána Borsę¹². W dokumencie z 1476 roku żupan zwoleński Andrzej Mühlstein i jego rada przysięgłych oświadczyli, że Andrzej Justh, syn już wówczas nieżyjącego Josta, protestował przez sądem żupy przeciwko swojemu krewnemu Jerzemu z Küssowa („de Kussaw”). Według słów Andrzeja jego ojciec Jost dał wcześniej Jerzemu z Küssowa, w bliżej nieokreślonym czasie, 1000 złotych na dokonanie wykupu dziedzicznych majątków w marce na terenach Szczecina („pro emendis quibusdam hereditatibus in Marchia, in territorio Sthethyn”). Źródło określa Jerzego jako przyrodniego brata Josta, terminem *frater uterinus*, co oznacza, że miało dotyczyć braci mających wspólną matkę, lecz pewnie różnych ojców. Protest Andrzeja Justha wskazuje na to, że krewny Jerzy majątków albo nie wykupił, albo (co jest bardziej prawdopodobne) kwoty nie zwrócił. Realnym jest, że chodziło o pożyczkę¹³. Dokument zaświadczający to zobowiązanie potwierdza

⁹ B. Varsik, *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemanstva*, Bratislava 1988, s. 69.

¹⁰ M. Szluha, *Felvidéki nemes családok. II. kötet. Sáros megye, Turóc megye*, Budapest 2008 [CD-ROM], sekcja Justh, Neczpáli.

¹¹ M. Ďurková, *Sídliskové pomery na Vígľašskom panstve do začiatku 16. storočia*, „Historický Časopis” 1993, 41, nr 1, s. 32.

¹² Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár Budapest (dalej MNL-OL), Diplomataikai levéltár (dalej DL) 63 263; *A Justh család levéltára 1274–1525* (dalej *Justh. cs. lt.*), red. I. Borsa, Budapest 1991, s. 107, nr 285.

¹³ I. Nagy, *A neczpáli levéltár...*, s. 242; I. Szerémi, J. Ernyey, *A Majthényiak és a Felvidék...*, s. 389.

też kontakty Josta i Andrzeja z krewnymi żyjącymi w okolicach Szczecina, gdzie znajdowały się wspólne dziedziczne majątki. Podstawowym założeniem przy późniejszej identyfikacji przynależności Josta do rodu i lokalnej wspólnoty było oznaczenie miejscowości o nazwie „Kussow” względnie „Kussaw”, albo innych, bliskich form zapisu tej nazwy. Kolejnym kryterium było oczywiście występowanie imienia Jost lub innych pokrewnych wariantów językowych tego imienia.

Miejscowość, która stała się przedmiotem naszego zainteresowania, leży na południowy wschód od Szczecina. Chodzi o miejscowość położoną nad brzegiem jeziora Miedwie, nazywaną obecnie Koszewo, do 1945 roku – Groß Küssow. Z Koszewem sąsiaduje od północy Koszewko, wcześniej nazywane Klein Küssow. Obydwie miejscowości mają zapewne wczesnośredniowieczne pochodzenie. W związku z pierwotną taką samą nazwą w źródłach rozróżniono je według przymiotnika „wielkie” i „małe” już w pierwszych dekadach XIII wieku. Koszewko wspominane jest w dokumencie z 1223 roku pod nazwą *parua Scossoua*. Szczeciński książę Barnim I dokumentem tym, wystawionym dla klasztoru cystersów, potwierdził decyzję swojego ojca Bogusława II, który darował wspomnianą wieś klasztorowi cystersów z Kołbacza w intencji zbawiania duszy przez szlachcica Sławobora i jego (niewymienionych) spadkobierców. Wcześniej wieś (w czasie rządów Bogusława II) wraz ze Szczecinem zajęli Niemcy¹⁴. Wieś Koszewko stała się majątkiem kościelnym, a jej charakter etniczny podkreśla dokument z 1322 roku, w którym przy nazwie miejscowości występuje określenie *Cussow Slavica*¹⁵. Innych powiązań Sławobora z jego spadkobiercami nie znamy. Historyk szlachty pomorskiej i zasiedlenia tych terenów Edward Rymar wskazuje na możliwość, że właśnie potomkami Sławobora był również ród Küssowów, pochodzący z Koszewa lub Koszewka¹⁶. Jeszcze w XIII wieku Pomorze Zachodnie stało się częścią Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, z którą region nawiązał ściśle związki polityczne, gospodarcze i kulturalne. Ważną rolę w tym

¹⁴ „donavimus immo magis redonavimus villam, que dicitur parua Scossoua, que pro anima domini Slaueborii ab ipso et ipsius heredibus voluntate etiam et consensu patris mei Boguzlaui predictis fratribus iure hereditario collata est, sed posthec aliquanto tempore elapso cum Stetin a Theutonicis invasa fuisset et possessa”. *Codex Pomeraniae diplomaticus oder Sammlung der die Geschichte Pommerns und Rügens betreffenden Urkunden nach den Originalen, Transsumten und alten Copieen mit Anmerkungen, Schriftproben und Siegelzeichnungen I*, hrsg. v. K.F.W. Haselbach, J.G.L. Kosegarten, Greifswald 1862, s. 343, nr 144.

¹⁵ *Pommersches Urkundenbuch IV. Band I. Abteilung. 1321–1324*, hrsg. v. O. Heinemann, Stettin 1906, s. 142, nr 3643.

¹⁶ E. Rymar, *Pyrzyce i okolice poprzez wieki. Tom I – do roku 1950*, Pyrzyce 2009, s. 89. Zob. też noty wyjaśniające do serii *Codex Pomeraniae...*, s. 344, koment. 5–6.

procesie odegrało napływające tu rycerstwo niemieckie, które oprócz urzędów nabywało również na własność ziemię. Pod jego wpływem stosunkowo szybko język niemiecki stał się językiem dworu książęcego i miejscowej szlachty, a stopniowo również większości ludności¹⁷. Zmianę stosunków językowych i w stosunkach własnościowych można uzasadnić również sytuacją, jaka zaistniała na tym terenie w kolejnym okresie.

W pierwszej połowie XIV wieku Koszew był siedzibą rodu z przydomkiem von der Zinne, a jeden z jego członków z (zakonnym) imieniem Jan był opatem cystersów w Kołbaczu¹⁸. Jak wykazały starsze badania genealogiczne, najpóźniej do końca XIV wieku w wiosce działał ród szlachecki z przydomkiem Küssow, albo z Küssowa (von Küssow). Szczegółne ważną informacją jest fakt, iż w późnym średniowieczu kilkoro członków rodu używało imienia Jost¹⁹. Jedna z linii rodu na początku XV wieku zyskała od rodu rycerskiego Schöning wioskę Mechowo, leżącą na południe od Koszewa. W 1433 roku właścicielami Mechowa byli Jan (I) i Jost. Z pozostałych członków rodu Küssow między właścicielami znajdujemy w szczególności potomków Jana. Oprócz Mechowa dzierżyli również pobliskie wsie, np. Oćwiekę, Kluki i Kłodzinę. W Mechowie należał do nich warowny zameczek, który w latach 1478–1479 został zajęty przez elektora brandenburskiego Albrechta Achillesa. Następnie informacje o zamczku znikają. W późniejszym okresie na jego miejscu wybudowany został pałac renesansowy. Ród Küssow miał swą siedzibę w tym regionie nadal, a według stanu z 1604 roku herb rodu składał się z pnia z trzema czerwonymi liśćmi²⁰. Na podstawie dokumentu z roku 1476, w którym wspomniany jest przyrodni brat Josta Juraj, możemy przypuszczać, że kolejnymi właścicielami byli bracia Jakub i Jan (II)²¹. Biorąc pod uwagę stosunek Josta do Jerzego, problemem jest identyfikacja ich

¹⁷ K. Ślaski, B. Zientara, *Historia Pomorza. Tom I do roku 1466. Część II*, Poznań 1966, s. 148–149, 248–250; J. Zdrenka, *Elity Pomorza Zachodniego w późnym średniowieczu*, w: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2004, s. 346–347.

¹⁸ *Pommersches Urkundenbuch I. Band. II. Abtheilung. Annalen und Abt-Reihe des Klosters Colbatz, Todtenbuch und Abt-Reihe des Klosters Neuencamp, Personen- und Orts-Register*, hrsg. v. R. Prümers, Stettin 1877, s. 472.

¹⁹ C. Gesterding, *Genealogien und beziehungsweise Familienstiftungen Pommerscher, besonders ritterschaftlicher Familien. Erste Sammlung*, Berlin 1842, s. 260–265; G.J. Brzustowicz, *Pomorsko-brandenburski spór sądowy dotyczący przynależności państwowej Granowa. Część II*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2011, XXVI, z. 4, s. 7, 10, 14, 24–26.

²⁰ E. Rymar, *Pyrzyce i okolice...*, s. 88–89, 368–369; C. Gesterding, *Genealogien...*, s. 261.

²¹ Zob. niekompletne dane C. Gesterding, *Genealogien...*, s. 261–262; E. Rymar, *Pyrzyce i okolice...*, s. 368.

ojca, względnie ojców. Możemy jednak stwierdzić, że Jost z Küssowa, o którym (według obecnego stanu wiedzy) po roku 1433 brakuje na Pomorzu jakichkolwiek informacji, jest tożsamy z Jostem będącym na usługach króla węgierskiego.

Zygmunt Luksemburski sporządził 8 grudnia 1437 roku w miejscowości Znojmo akt, według którego za świadczone usługi i należny żołd w wysokości 4000 złotych oddał rycerzom jego dworu Henningowi Cerninowi i Jostowi von Küssow (Justh de Fankwssow) w zastaw zamek Cserép w Stolicy Borsodskiej oraz dwa inne majątki królewskie. Władca, powiadamiając o tym jednocześnie tamtejszych urzędników i poddanych, zarządził, aby ci stosowali się we wszystkim do poleceń Henninga i Josta. W tym samym dniu król nakazał Egerskiej Kapitulie w obecności jego przedstawiciela, aby wprowadziła Henninga i Josta do zastawionych dóbr i umożliwiła im ich objęcie²². Na uwagę zasługuje data sporządzenia tych dokumentów. Ciężko już wówczas chory Zygmunt działał zapewne w przeczuciu zbliżającej się śmierci, a w interesie władcy i bez wątpienia obydwóch wspomnianych rycerzy było wyrównanie długów. Jak wiemy, na drugi dzień, 9 grudnia 1437 roku, król Zygmunt zmarł.

W dokumencie zastawu przed Jostem wymienione jest nazwisko szlachcica o imieniu Henning Cernin. Kolejność i pozycję społeczną obydwóch tych osób uwzględniają również kolejne źródła, które w przypadkach wspólnego występowania zawsze wymieniają Henninga przed Jostem. To, aby byli rodzeństwem, nie wydaje się być prawdopodobne²³. Na podstawie nazwiska możemy Henninga zaliczyć do znanego rodu szlacheckiego Cernin (von Zernin), względnie Serlin, pochodzącego z bałtyckiej wyspy Uznam. Lokalizację tę potwierdza imię Henning, które kilkakrotnie występuje w tym rodzie. O Henningu Cerninie wiemy, że przed rozpoczęciem działalności na Węgrzech posiadał majątek w Boderupie w rejonie Falster na wschodzie Danii. Należały do niego również majątki na wyspie Rugia, które w 1428 roku przekazał na rzecz brata²⁴. Kolejnych informacji o nim, pochodzących z tego regionu, nie znamy. To, iż pod koniec władzy Zygmunta odnajdujemy Henninga i Josta między rycerstwem dworskimi (*milites aule*), jak również to, iż król winien był obydwom tym szlachcicom stosunkowo

²² MNL-OL DL 63 134, 63 135, 63 136; *Justh. cs. lt.*, s. 51–52, nr 118, 119, 120.

²³ Tak więc nieprawidłowe mianowany przez dokument z 1446 r. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. V. Band. 1438–1457*, hrsg. v. G. Gündisch, Bukarest 1975, s. 171, nr 2543.

²⁴ Według: <http://www.roskildehistorie.dk/stamtavler/adel/Serlin/Cernin.htm> (dostęp 20.06.2013).

wysoką kwotę, oznacza, że w służbach króla działali przez dłuższy okres. Godne uwagi jest również to, iż w łacińskim dokumencie przydomek Josta występuje jeszcze w niemieckim brzmieniu „von Küssow”. Pomimo stosunkowo dużej odległości siedzib rodowych obydwóch szlachciców ich mobilność nie dziwi, lecz podkreśla cele i ambicje tej grupy społecznej. Jako ciekawostkę możemy podać informację o pokoleniowo młodszym krewnym Josta, zapewne bratanku drugiego stopnia, Jostcie (II) z Küssowa, który w latach 1496–1497 wybrał się z czterema końmi na pielgrzymkę pomorskiego księcia Bogusława X do Jerozolimy²⁵.

Po śmierci króla Zygmunta odnajdujemy Henninga i Josta w służbie jego następcy Albrechta Habsburga. Nadal pełnili oni służbę, za którą otrzymywali uzgodniony żołd. W czerwcu 1439 roku król Albrecht nakazał dwóm stolicom (żupom) Sasów w Siedmiogrodzie, aby podatek wypłacany na dzień św. Marcina, którego nie zapłaciły za rok 1438, bez sprzeciwu i zwłoki przekazały jako żołd jego rycerzom dworskim Henningowi i Jostowi. Do zapłaty jednak nie doszło. Po śmierci Albrechta, na początku 1440 roku, wdowa Elżbieta ponownie stanowczo wezwała Sasów do wypłaty zaległego wynagrodzenia jej dwóm rycerzom dworskim. Pozostaje niewypłaconej kwoty w wysokości 1000 złotych Henning i Jost dochodzili jeszcze w przeciągu kilku następnych lat²⁶. W związku z dziedziczeniem długu dwór królewski uregulował roszczenia majątkowe obydwóch szlachciców ustanowieniem nowego zastawu. Henning i Jost zwrócili królowej Elżbiecie zamek Cserép, a na podstawie nowego aktu wydanego 17 marca 1441 roku otrzymali od niej w zastaw za tę samą kwotę 4000 złotych Vígľaš w Stolicy Zwolenkiej. W kontekście tego aktu dowiadujemy się, że Zygmunt zastawił Cserép obydwom szlachcicom za liczne koszty, jakie ponieśli w związku z podróżami, które odbyli z nim do Niemiec, Lombardii, Toskanii i do innych dzielnic Italii. Dokument wspomina dalej, iż obydwaj panowie przebywali tam razem z Zygmuntem w czasie, gdy ten zyskał koronę cesarską²⁷. Wydarzenia z dziejów

²⁵ *Chronik der Stadt Wolgast*, hrsg. v. C. Heller, Greifswald 1829, s. 319; *Nicolaus Klemzen vom Pommer-Lande und dessen Fürsten Geschlecht-Beschreibung in IV Büchern nach einer alten Handschrift herausgegeben*, Stralsund 1771, s. 146; E. Rymar, *Pyrzyce i okolice...*, s. 368.

²⁶ *Urkundenbuch zur Geschichte...*, s. 34–35, 48–49, 177–178, nr 2347, 2364, 2552, 2553.

²⁷ „pro quamplurimis expensis antefatorum Hening et Jwsth per ipsum condam dominum Sigismundum imperatorem et in serviciis eiusdem in Almanie, Lambardie, Thwscie et aliis Italie partibus, ques ipse condam dominus Sigismundus imperator pro suscepcione sacrarum coronarum suarum imperialium tandem feliciter et votive adeptarum peragrarat, eisdem Hening et Just ubique cum ipso domino Sigismundo imperatore procedendo”. MNL-OL DL 63 233, 63 236; *Justh. cs. lt.*, s. 53–54, nr 126, 127.

politycznych, jak również zapiski itineraria Zygmunta potwierdzają, że tak było w latach trzydziestych, do koronacji Zygmunta, do której doszło 31 maja 1433 roku²⁸. Na podstawie powyższego możemy przypuszczać, że Henning i Jost poruszali się wraz z orszakem Zygmunta już w latach 1431–1434, względnie najpóźniej od 1433 roku.

Zastawianie zamku Vígľaš i dominium zamkowego spowodowało wzmocnienie pozycji Josta w środowisku węgierskim. Królowa Elżbieta jeszcze w sierpniu 1440 roku zastawiła Vígľaš za 5000 złotych austriackiemu szlachcicowi Reinprechtowi z Ebersdorfu, który w zamian oddał jej bardziej strategiczny wówczas zamek i miasto Uherský Ostroh na Morawach. Reinprecht, który łączony był wcześniej z napadami łupieżczymi, dzierżył Vígľaš tylko kilka miesięcy, gdyż Elżbieta szybko zastawiła zamek i dominium zamkowe Henningowi i Jostowi. Królowa w wyniku tego zastawu wzmocniła swoje pozycje w regionie, który stał się miejscem pierwszych zbrojnych starć w walkach o tron węgierski. Walki w regionie Pohronie przebiegały przede wszystkim w okolicach Kremnicy, z tym, że już 8 marca 1441 roku zawarto przymierze²⁹. Dokument potwierdza, że do zastawu Vígľaša doszło tydzień później, wymienia obydwóch szlachciców jako vígľašskich kasztelanów królowej. Oprócz zobowiązań gospodarczych dotyczących zastawionego majątku z funkcji, jaką Jost pełnił wynika, iż osobiście był obecny i aktywnie występował po stronie Elżbiety i jej nieletniego syna Władysława. Inaczej potoczyły się losy Henninga Cernina, który jeszcze tego samego roku nabył zamek Susedgrad w Stolicy Zagrzebie, co znalazło swoje odbicie w używanym od tego czasu przydomku (de Zomzedwar)³⁰. Od lata 1441 roku zamki i majątki, które pozostawały wierne królowej, a do których należał również Vígľaš, zaczęły odpierać działania zbrojne Ladislawa Čecha (Czech) z Levíc i Pavla Bánffy, którzy wspierali Władysława Jagiellończyka. Okoliczne miasta górnicze wraz z zamkami regionu obroniły się. Dokument z 9 października 1441 roku, który potwierdza przymierze zawarte w Szécsény pomiędzy królową Elżbietą a jej opozycją, wymienia kasztelanów vígľašskich Henninga Cernina z Susedgradu

²⁸ P. Engel, N.C. Tóth, *Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Subsidia ad historiam mediaevi Hungariae inquirendam 1*, Budapest 2005, s. 126–129.

²⁹ *Hunyadiak kora Magyarországon X*, red. J. Teleki, Pesten 1853, s. 88–89, nr XXXVIII; P. Kartous, *Habsbursko-jagelovské dvojvládí v Uhorsku v letech 1440–1444. Začátky Jiskrovy vojenské činnosti na území Slovenska*, „Historické Štúdie XXIV” 1980, s. 234, 238.

³⁰ P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I*, Budapest 1996 [CD-ROM], sekcja Végles, szlk. Vígľaš (Zólyom m., ma SL), Szomszédvár, horv. Susedgrad (Zágráb m., ma HO).

i Josta z Küssowa bezpośrednio za kremnickim kapitanem i zwoleńskim żupanem Haskiem z Schellendorfu. Między ich przeciwnikami znajdujemy członków szlachty novohradskiej i hontianskiej³¹. 17 września 1442 roku nieprzyjacielskie obozy zawarły na zamku Hollókő kolejne przymierze. Z kapitanów i kasztelanów, którzy występowali po stronie Haskowego następcy Jana Jiskry z Brandýsa, umowa o przymierzu na pierwszym miejscu wymienia Josta z Küssowa i z Vígláša (Jodocum de Cassow, de Wygles), z rozszerzonym przydomkiem. Obydwie strony gwarantowały, że nie będą napadały na ludność i zajmowały ani rabowały majątków. Gwarantowały swobodę kontaktów, prowadzenia handlu, rzemiosła i przewożenia majątku. Starcia wojskowe obydwóch stronniectw stopniowo ograniczały się, a na zmianę równowagi sił wpłynęła śmierć kandydata na tron węgierski, Władysława Jagiellończyka, która nastąpiła w 1444 roku³². Josta w następnych latach ponownie odnajdujemy między walczącymi stronami. Kiedy w 1449 roku doszło w Kremnicy do potwierdzenia przymierza między obozem Jana Jiskru a Pangracem ze Świętego Mikołaja (dzisiaj Liptovský Mikuláš), dokument, wydany w języku czeskim, po stronie Jiskry wymienia „pana Jossta z Cossaw z hradem Wiglessem”³³, nie ma w nim jednak mowy o Henningu Cerninie, który również pełnił urząd kasztelana víglášskiego. W powiązaniu z zamkiem Vígláš występuje już wyłącznie Jost pełniący funkcję kapitana.

W okresie walk o władzę zauważamy, że Jost, podobnie jak reszta szlachty, przyjmuje różną taktykę i zmienia sojusze. Jesienią 1451 roku Jan Hunyady po przegranej bitwie przy Lučencu podjął rozległą ofensywę przeciwko punktom oporu Jana Jiskry w okolicach miast górniczych. Według kronikarza polskiego Jana Długosza wojska gubernatora postępowały od Moldawy nad Bodwą, wszystko sobie podporządkowując „ogniem i mieczem” – przez Vígláš do Kremnicy. Kronikarz opisuje dalej, w jaki sposób Hunyady podpalił wsie i maszyny górnicze w okolicach Kremnicy, nie wspomina już jednak zamku Vígláš. Węgierski kronikarz Jan z Turca opisuje natomiast spalenie miasta Zvolen i obleganie tamtejszego

³¹ MNL-OL, Diplomatikai fényképgyűjtemény (dalej DF) 249 795; P. Kartous, *Habsbursko-jagelovské...*, s. 240.

³² MNL-OL DF 249 997; zob. P. Tóth-Szabó, *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*, Budapest 1917, s. 378, nr XXVIII; P. Kartous, *Habsbursko-jagelovské...*, s. 248, 252, 254–258.

³³ *Pod osmanskou hrozbou. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI*, red. J. Lukačka i in., Bratislava 2004, s. 37, nr 10.

zamku, co zmusiło Jiskrę do podjęcia rozmów o zawarciu pokoju³⁴. Wydaje się, że w przypadku zamku Vígľaš ofensywa miała spokojniejszy przebieg. Potwierdza to dokument wydany przez Jana Hunyadyego i kilku innych dostojników dworskich w Krupinie z 25 października 1451 roku, w którym podkreślono liczne zasługi Josta z czasów rządów Zygmunta i Albrechta, a obecnie, w czasach, gdy Czesi pustoszyli Węgry, że opierał im się i bronił kraju („in resistenciam... et defensionem regni”), a zamek Vígľaš poddał gubernatorowi. W związku z powyższym Jan Hunyady zaliczył Josta do grona prawej szlachty Królestwa Węgier³⁵. Nie można wykluczyć, iż wpływ na tę woltę miały wydarzenia z lat poprzednich, gdy gubernator Hunyady wielokrotnie interweniował na rzecz Josta podczas jego sporu z Sasami siedmiogrodzkimi o zapłatę długu³⁶. Po wycofaniu wojsk Hunyadyego z regionu, Josta ponownie znajdujemy w obozie Jana Jiskry. Jednocześnie zauważyć można aktywne kontakty Josta z miastami górniczymi, a za pośrednictwem późniejszych związków małżeńskich tworzenie rodzinnych powiązań z jego (byłymi) oponentami z kręgów szlachty węgierskiej.

Z uwagi na położenie zamku Vígľaš przy ważnej drodze handlowej łączącej Bańską Bystrycę z regionem Novohrad można oczekiwać, że Jost utrzymywał relatywnie częste kontakty z tamtejszymi miastami już od początków pełnienia funkcji kapitana i kasztelana. Z 1449 roku pochodzi list, w którym bańskobystrzycki wójt Jan Stark i jego rada przysięgłych poświadczyła, że kapitan vígľaški Jost przyjął od Jana, zwanego Beller, i Alberta, beczkę wina w zamian za wolny przejazd³⁷. Chodziło zapewne o poświadczenie umowy o wolnym przejeździe bańskobystrzyckich kupców przez teren dominium, bez płacenia myta. Z powodu pobierania różnych opłat podróżujący mieszczenie nie uniknęli konfliktów z kapitanem lub jego ludźmi. Prawdopodobnie z tego okresu pochodzi list bez daty, wydany przez mieszczanina Zvolenia Pawła Chorváta. Potwierdził on w nim,

³⁴ „A Moldawa, subiiciendo omnia igni et vastitati, per Vyglesch in Crempniczam cum exercitu advenit”. *Joannis Dlugosii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber XII. (1445–1461)*, red. C. Pirożyńska, Kraków 2003, s. 81. Dane o Zvolenie por. *Johannes de Thurocz. Chronica Hungarorum I. Textus*, red. E. Galántai, J. Kristó, Budapest 1985, s. 261; słoweckie tłumaczenie *Kroniky stredovekého Slovenska*, red. J. Sopko, Budmerice 1995, s. 191.

³⁵ Dokument oryginalny MNL-OL DL 63 157; *Justh cs. lt.*, s. 61–62, nr 152; I. Nagy, *A neczpáli levéltár...*, s. 243.

³⁶ *Urkundenbuch zur Geschichte...*, s. 170–173, 177–178, 215–216, 241–242, 270–272, nr 2543, 2546, 2552, 2607, 2633, 2669, 2673.

³⁷ MNL-OL DL 63 155; *Justh cs. lt.*, s. 61, nr 149; M. Ďurková, *Sídliskové pomery...*, s. 32–33.

że dopuścił się jakichś występków, za które został uwięziony na zamku Vígľaš. Mieszczanina zatrzymał Jost, który go następnie ułaskawił i uwolnił³⁸.

O bardziej szczegółowych kontaktach i interesach Josta dowiadujemy się w środowisku Kremnicy. W marcu 1452 roku tamtejszy mieszczanin Henryk Kergel z małżonką Barbarą zobowiązał się, że do najbliższych Zielonych Świątek (28 maja) spłaci Jostowi, mającemu siedzibę na zamku Vígľaš, 25 marek w srebrze. Od Wielkiej Nocy do Zielonych Świątek oddali mu jednocześnie w zastaw zysk z ich młyna górniczego. W razie niezapłacenia długu, powinni prawdopodobnie wypłacić Jostowi odszkodowanie³⁹. Kolejne źródło o podobnym charakterze pochodzi z grudnia 1452 roku. Wraz z dłużnikiem, kremnickim mieszczańinem Piotrem Jungiem, Pavlík z Orlova (?) (Paulick von Korlow) zobowiązał się, że do najbliższego święta św. Jerzego (24 kwietnia 1453 r.) dokonają spłaty zaległości vígľašskiemu kapitanowi w wysokości 30 marek w srebrze. Pavlík oddał w związku z tym Jostowi w zastaw swój udział w urburze (podatek górniczy) w Bańskiej Bystrzycy, Bańskiej Belej i Novej Bani. Piotr zastawił Jostowi dochód ze swojego młyna górniczego. W przypadku Piotra Junga chodziło pierwotnie o członka rodziny bańskobystrzyckiej, który jednocześnie pracował w urzędzie górniczym w Kremnicy. Na tym stanowisku powstawały również jego zobowiązania w stosunku do stronnictwa Jana Jiskry⁴⁰. Zadłużenie Piotra Junga w stosunku do Josta przetrwało, gdyż w kwietniu 1456 roku ponownie zobowiązał się, że w terminie do 14 dni po najbliższych Zielonych Świątkach spłaci Jostowi i jego dziedzicom dług w wysokości 30 marek w srebrze. Jeśli tego nie zrobi, to w przyszłości odda mu 60 marek. Piotr Jung nie spłacił Jostowi długu aż do śmierci, a o pożyczkę spirali się również ich synowie⁴¹. Jak zobaczymy dalej, wspomnianych wyżej spadkobierców Josta możemy utożsamiać z jego synem i córką.

Pozycja Josta rosła i rozwijała się również podczas rządów przyjaznego mu Władysława (Pogrobowca), którego praw do tronu węgierskiego bronił. W 1454 roku Władysław Pogrobowiec potwierdził Jostowi, pełniącemu nadal godność kapitana vígľašskiego, zastaw Vígľaša oraz wypłacił mu odszkodowanie finansowe. W związku ze służbą Josta, szkodami, jakie poniósł w latach poprzednich i kosztami związanymi z utrzymaniem zamku, które przekraczały dochody, władca

³⁸ MNL-OL DL 63 593; *Justh cs. lt.*, s. 61, nr 150.

³⁹ MNL-OL DL 63 158; *Justh cs. lt.*, s. 62, nr 153.

⁴⁰ MNL-OL DL 63 156, 63 160, 63 187; P. Tóth-Szabó, *A cseh-huszita...*, s. 234.

⁴¹ MNL-OL DL 63 187, 63 261; *Justh cs. lt.*, s. 74, s. 105–106, nr 189, 282.

zwiększył kwotę zastawu z 4000 aż do 6000 złotych. Za taką kwotę król i jego następcy mogli wykupić zamek z powrotem⁴². Warunki Jostowego zastawu Vígľaša zatem się poprawiły, i to pomimo tego, iż z dokumentu wynika, że podczas walk doszło do uszkodzenia zamku. W tym samym czasie Władysław Pogrobowiec wydał edykt przeznaczony dla celników i ich reprezentantów w Očovej i w Slatinie na terenie dominium vígľašskiego. Spowodowało to, że Jost złożył skargę do władcy przeciwko wprowadzaniu nowych obciążeń, gdyż pobieranie myta od poddanych dominium vígľašskiego i od pozostałych podróżujących do Bańskiej Bystrzycy i innych miejsc targowych komplikowało wymianę handlową. Kupcy po zapłaceniu myta w Vígľaši byli zmuszani bowiem do płacenia kolejnego, nowego myta. Władca zarządził w związku z tym, aby myto od podróżnych było pobierane zgodnie z zachowaniem zwyczajów obowiązujących od czasów królów Zygmunta i Albrechta⁴³. Zmiana w stosunkach majątkowych Josta nastąpiła w wyniku zdarzeń, jakie nadeszły w roku następnym. W grudniu 1455 roku Henning Cernin zwrócił się do Kapituły w Budzie o wydanie zaświadczenia, że od Josta z Küssowa otrzymał 3500 złotych. Henning kwoty tej potrzebował na wykupne z niewoli (*pro redemcione capitis sui*), a Jostowi w zamian oddał w zastaw swój zamek Susedgrad i zrzekł się swego pierwotnego udziału w zastawie zamku Vígľaš – połowy zamku o wartości 2000 złotych. Jeśli Henning nie byłby w stanie zwrócić i do śmierci nie zwróciłby pożyczonej kwoty, to Jost lub jego potomstwo będą mogli zająć zamek Susedgrad i objąć go w posiadanie⁴⁴. W justhowskim archiwum brak kolejnych informacji o zamku Susedgrad. Być może dlatego, że Henning wykupił się z niewoli, a swój dług Jostowi spłacił. Wiemy również, że pod koniec panowania Władysława Pogrobowca Henning Cernin „z Susedgradu” pełnił urząd królewskiego dworzanina⁴⁵.

W walkach o tron, jakie rozgorzały po nagłej śmierci Władysława Pogrobowca Jost znalazł się w antyhunyadyowskim obozie, który reprezentował Jan Jiskra. Po wyborze na króla Węgier Macieja Korwina stronnicy Jiskry wspierali w walkach o tron węgierski rzymsko-niemieckiego cesarza i wojewodę austriackiego Fryderyka III Habsburga, dawniejszego regenta młodego króla Władysława. W 1460 roku cesarz w zamian za wierną służbę Josta potwierdził

⁴² MNL-OL DL 63 234; *Justh cs. lt.*, s. 69, nr 174.

⁴³ MNL-OL DL 14 840.

⁴⁴ MNL-OL DL 63 403; *Justh cs. lt.*, s. 73, nr 186.

⁴⁵ *Hunyadiak kora...*, s. 552–553, nr CCLXVIII.

jego dziedziczną własność zamku Vígľaš, „który jest już od dłuższego czasu w jego posiadaniu, a obecnie również go dzierży” wraz z całym wyposażeniem za podniesioną kwotę zastawu do 7000 złotych⁴⁶. W stronnictwie cesarza Jost pozostawał jeszcze 3 kwietnia 1462 roku, kiedy to jako Jost na zamku Vígľaš (Iodoco in Wigleis) wymieniany jest wraz z inną szlachtą w pierwszej umowie pokojowej pomiędzy Fryderykiem III a Maciejem Korwinem, którą podpisano w miejscowości Graz w Styrii⁴⁷. Do unormowania stosunków pomiędzy Janem Jiskrą a Maciejem Korwinem doszło w Vácie 14 maja 1462 roku. Jiskra za wysoką kwotę zobowiązał się do przekazania królowi wszystkich zajętych zamków. Obiecał przy tym, że wstąpi do służby królewskiej, za co uzyskał zamki i dominia w Siedmiogrodzie. Jednocześnie na stronę królewską przeszło kilkunastu sojuszników Jiskry, również Jost, który prawdopodobnie osobiście brał udział w rokowaniach⁴⁸. Można to uzasadniać tym, że tego samego dnia Maciej Korwin wydał dla Josta akt łaski za wszystkie czyny, których dopuścił się przeciwko jego władzy królewskiej i mieszkańcom kraju. Zamek Vígľaš pozostawił w jego władaniu pod warunkiem, że będzie dotrzymywać wierności i służyć koronie. Jost nie stracił przyjaźni władcy, o czym oprócz otrzymanej donacji z roku 1464 świadczy również confirmacja aktu łaski Macieja Korwina z 1467 roku⁴⁹.

Na utrzymanie pozycji Josta w zmieniających się stosunkach wpływ miały również jego powiązania rodzinne. Dane o rodzinie Josta są na pozór skromne. Małżonką Josta, potwierdzoną w źródłach, była Marta z nieznanego bliżej rodu szlacheckiego. Podawanego w literaturze jego drugiego małżeństwa z Veroniką Révay nie można potwierdzić⁵⁰. Miało zapewne, i to w okresie późniejszym, podkreślać znaczenie rodu Justhów w Stolicy Turčianskiej. Według znanych do

⁴⁶ MNL-OL DL 63 197; *Justh cs. lt.*, s. 78, nr 201.

⁴⁷ *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Tomus II*, red. A. Theiner, Romae 1860, s. 377, nr DLXII; K. Nehring, *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, München 1989, s. 18–19; A. Kalous, *Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král*, České Budějovice 2009, s. 58–59.

⁴⁸ A. Gácsová, *Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458–1467*, „Historický Časopis” 1977, 25, nr 2, s. 203, 205; P. Tóth-Szabó, *A cseh-huszita...*, s. 436–437, nr LXXXII.

⁴⁹ MNL-OL DL 63 222; *Justh cs. lt.*, s. 83, nr 214.

⁵⁰ I. Nagy, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal V*, Pest 1859, s. 372; J. Csizmadia, *A Bartakovich-, Justh-, Rudnay- és Rudnyánszky-családok és részben azok rokonsága*, Késmárk 1905, s. 13; M. Szluha, *Felvidéki nemes...*, sekcia Justh, Neczpáli. Obecnie zob. P. Engel, *Középkori magyar genealógia. Magyar középkori adattár*, Budapest 1998 [CD-ROM], sekcia Just (Justh, Neczpáli).

chwili obecnej przekazów Jost miał syna Andrzeja i córkę Małgorzatę. Pierwszą małżonką Jostowego syna Andrzeja była Barbara, córka kapitana krupińskiego Ladislava Balassa z Ďarmôt (Gyarmat). Ladislav, podobnie jak Jost, służył początkowo u królowej Elżbiety, później na stałe związał się z obozem Jana Hunyadyego i należał do czołowych członków jego rodziny. Wpływy utrzymał również po objęciu tronu przez Macieja Korwina⁵¹. Córka Josta, Małgorzata, wyszła za mąż za Benedykta, syna Michała Etre z Kalinova. Podobnie jak Balassowie, również Etre'owie należeli do aktywnej antyhabsburskiej i antyjiskrowskiej opozycji. Z Michałem Etre spotykamy się na początku lat czterdziestych przy zawieraniu przymierza między przedstawicielami szlachty novohradzkiej. Jost należał wówczas do jego przeciwników. Potomstwo Michała, po ustabilizowaniu się stosunków politycznych, również należało do szlachty zaprzyjaźnionej z dworem panującym. Benedykt Etre przez krótki czas sprawował urząd kasztelana królewskiego na zamku Zvolen⁵². Ten szerszy rodzinny kontekst świadczy o wzroście znaczenia i adaptacji społecznej tego, pierwotnie obcego, rodu, uwzględniając uwarunkowania regionalne.

Ówczesne stosunki społeczne wyjaśnia również dokument wydany przez archidiakona zwoleńskiego Antona z maja 1468 roku. Według tego dokumentu kapitan vígľaški Jost ślubował przed zgromadzonymi księżmi Stolicy Zwoleńskiej, że zwróci dwie sztuki biblij spisane na papierze i kielich, które wcześniej, po śmierci księży, zabrał z majątku kościoła. Kielich pozostawił jednak dla siebie, zanim nie sprawił sobie własnego. Rzeczy te miał przekazać proboszczowi bańskobystrzyckiemu, który po radzie z Jostem miał je podarować wybranemu kościołowi, będącemu w potrzebie. Pisemne zaświadczenie o wykonaniu postanowień miał później archidiakon przesłać Jostowi⁵³. Jest to obecnie ostatnie znane źródło, w którym wspomniany jest Jost, jeszcze jako osoba żyjąca. Nie można zatem wykluczyć, że odzwierciedla jego dążenie do wywiązania się w związku z podeszłym wiekiem lub chorobą z przyjętych zobowiązań. Josta, już jako

⁵¹ MNL-OL DL 65 960; *A Balassa család levéltára 1193–1526*, red. A. Fekete Nagy, I. Borsa, Budapest 1990, s. 154, nr 422; R. Horváth, „*Gradus ad Parnassum*”. *Ďarmotskí Balašovci v neskorom stredoveku*, w: *Rod Balašovcov v 13. až 19. storočí. Zborník z medzinárodnej konferencie*, red. H. Ferencová, E. Antolová, Modrý Kameň 2013, s. 39–40.

⁵² MNL-OL DL 63 303, 67 328; MNL-OL DF 249 795; P. Tóth-Szabó, *A cseh-huszita...*, s. 378, nr XXVIII; L. Kálniczky, *Várnagyok és várkapitányok a Hunyadiak korában*, w: *Tudományos diákköri füzetek 11. Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből*, red. M. Nagy, Budapest 1982, s. 161.

⁵³ MNL-OL DL 63 227; *Justh. cs. lt.*, s. 91–92, nr 243.

nieżyjącego, wymienia dokument wydany w kwietniu 1470 roku, kiedy jego syn Andrzej zwrócił się do prepozytury w Šahy, aby potwierdziła mu posiadanie Vígláša⁵⁴. Zamek i dominium pozostały jednak nadal siedzibą rodu, który przyjął przydomek Justh, tylko przez jedno następne pokolenie. Pomimo tego, że pod koniec średniowiecza i w czasach nowożytnych Justhowie rozwijali swoją działalność w szczególności w regionie Turiec, to do wzrostu znaczenia tego rodu na Węgrzech bez wątpienia przyczyniło się posiadanie dominium Vígláša. Z wyłączeniem służby u podróżującego cesarza Zygmunta i na dworze królewskim, Jost na zamku Vígláš spędził prawie 30 lat. Potwierdzają to nie tylko niespokojny okres zmian władców i walczących stronnictw, lecz również intensywne kontakty z okolicznymi sąsiadami, wliczając w to środowiska miejskie (w szczególności mieszczan kremnickich). Różnorodność działań ukazuje tę postać jako dynamicznego szlachcica, który dzięki zmieniającym się uwarunkowaniom politycznym i społecznym był w stanie uzyskać i utrzymać w nowym środowisku swoją pozycję społeczną.

Bibliografia

Źródła publikowane i archiwalne

- A Balassa család levéltára 1193–1526*, red. A. Fekete Nagy, I. Borsa, Budapest 1990.
- A Justh család levéltára 1274–1525*, red. I. Borsa, Budapest 1991.
- Chronik der Stadt Wolgast*, hrsg. v. C. Heller, Greifswald 1829.
- Codex Pomeraniae diplomaticus oder Sammlung der die Geschichte Pommerns und Rügens betreffenden Urkunden nach den Originalen, Transsumten und alten Copieen mit Anmerkungen, Schriftproben und Siegelzeichnungen I*, hrsg. v. K.F.W. Hasselbach, J.G.L. Kosegarten, Greifswald 1862.
- Hunyadiak kora Magyarországon X*, red. J. Teleki, Pesten 1853.
- Joannis Dlugosii Annales seu cronicae incliti regni Poloniae. Liber XII. (1445–1461)*, opr. C. Pirożyńska, Cracoviae 2003.
- Johannes de Thurocz. Chronica Hungarorum I. Textus*, red. E. Galántai, J. Kristó, Budapest 1985.
- Kroniky stredovekého Slovenska*, red. J. Sopko, Budmerice 1995.
- Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár Budapest (Węgierskie Archiwum Narodowe – Archiwum Krajowe), Diplomataikai levéltár (Archiwum dyplomatyczne), Diplomataikai fényképgyűjtemény (Kopie dokumentów dyplomatycznych).

⁵⁴ *Justh. cs. lt.*, s. 94–95, nr 249–252.

- Nicolaus Klemzen vom Pommer-Lande und dessen Fürsten Geschlecht-Beschreibung in IV Büchern nach einer alten Handschrift herausgegeben*, Stralsund 1771.
- Pommersches Urkundenbuch I. Band. II. Abtheilung. Annalen und Abt-Reihe des Klosters Colbatz, Todtenbuch und Abt-Reihe des Klosters Neuencamp, Personen- und Orts-Register*, hrsg. v. R. Prümers, Stettin 1877.
- Pommersches Urkundenbuch IV. Band. I. Abteilung. 1321–1324*, hrsg. v. O. Heinemann, Stettin 1906.
- Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. V. Band. 1438–1457*, hrsg. v. G. Gündisch, Bukarest 1975.
- Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia. Tomus II*, red. A. Theiner, Romae 1860.

Opracowania

- Brzustowicz G.J., *Pomorsko-brandenburski spór sądowy dotyczący przynależności państwowej Granowa. Część II*, „Przegląd Zachodniopomorski” 2011, XXVI, z. 4, s. 5–34.
- Csizmadia J., *A Bartakovich-, Justh-, Rudnay- és Rudnyánszky-családok és részben azok rokonsága*, Késmárk 1905.
- Dvořáková D., *Rytier a jeho král. Stibor zo Stiboríc a Žigmund Luxemburský*, wyd. 2, Budmerice–Bratislava 2010.
- Đurková M., *Sídliskové pomery na Víglašskom panstve do začiatku 16. storočia*, „Historický Časopis” 1993, 41, nr 1, s. 23–35.
- Engel P., Tóth N.C., *Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam I*, Budapest 2005.
- Engel P., *Középkori magyar genealógia. Magyar középkori adattár*, Budapest 1998 [CD-ROM].
- Engel P., *Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I*, Budapest 1996 [CD-ROM].
- Flügel A., *Die Kirchenpatrozinien des hl. Nikolaus und des hl. Jodokus*, „73. Jahresbericht des Historischen Vereins für die Grafschaft Ravensberg” 1981, s. 7–27.
- Gácsová A., *Boje Mateja I. proti Jánovi Jiskrovi z Brandýsa a bratříkom v rokoch 1458–1467*, „Historický Časopis” 1977, 25, nr 2, s. 187–216.
- Gesterding C., *Genealogien und beziehungsweise Familienstiftungen Pommerscher, besonders ritterschaftlicher Familien. Erste Sammlung*, Berlin 1842.
- Horváth R., *„Gradus ad Parnassum“. Ďarmotskí Balašovci v neskorom stredoveku*, w: *Rod Balašovcov v 13. až 19. storočí. Zborník z medzinárodnej konferencie*, red. H. Ferencová, E. Antolová, Modrý Kameň 2013, s. 38–46.
- Jeršová M., *Rod Ivanka z Jordánu a Dražkoviec*, Turčiansky Sv. Martin 1937.
- Kálniczky L., *Várnagyok és várkapitányok a Hunyadiak korában*, w: *Tudományos diákköri füzetek 11. Tanulmányok a bölcsészettudományok köréből*, red. M. Nagy, Budapest 1982, s. 65–164.

- Kalous A., *Matyáš Korvín (1443–1490). Uherský a český král*, České Budějovice 2009.
- Kartous P., *Habsbursko-jagellovské dvojvládie v Uhorsku v rokoch 1440–1444. Začiatky Jiskrovej vojenskej činnosti na území Slovenska*, „Historické Štúdie XXIV” 1980, s. 225–263.
- Matunák M., *Vígľašský zámok*, Zvolen 1960 [tłumaczenie węgierskiego wydania *Végles vára*, Breznóbánya 1904].
- Mező A., *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*, Budapest 2003.
- Nagy I., *A neczpáli levéltár ismertetése történelmi tekintetben*, „Századok” 1875, IX, z. 4, s. 223–245.
- Nagy I., *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal V*, Pest 1859.
- Nehring K., *Matthias Corvinus, Kaiser Friedrich III. und das Reich. Zum hunyadisch-habsburgischen Gegensatz im Donauraum*, wyd. 2, München 1989.
- Pod osmanskou hrozbou. Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov VI*, red. J. Lukačka i in., Bratislava 2004.
- Rymar E., *Pyrzyce i okolice poprzez wieki. Tom I – do roku 1950*, Pyrzyce 2009.
- Sasinek F.V., *Výglešský hrad*, „Slovenský Letopis” 1876, I, z. 4, s. 285–291.
- Szerémi I., Ernyey J., *A Majthényiak és a Felvidék. Történelmi és genealogiai tanulmány. I. kötet*, Budapest 1912.
- Szluha M., *Felvidéki nemes családok. II. kötet. Sáros megye, Turóc megye*, Budapest 2008 [CD-ROM].
- Ślaski K., Zientara B., *Historia Pomorza. Tom I do roku 1466. Część II*, Poznań 1966.
- Šmahel F., Bobková L. i in., *Lucemburkové. Česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.
- Tóth-Szabó P., *A cseh-huszita mozgalmak és uralom története Magyarországon*, Budapest 1917.
- Trier J., *Der Heilige Jodocus. Sein Leben und seine Verehrung, zugleich ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Namengebung*, Hildesheim–Zürich–New York 2008 [pierwsze wydanie Breslau 1924].
- Varsik B., *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*, Bratislava 1988.
- Zdrenka J., *Elity Pomorza Zachodniego w późnym średniowieczu*, w: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2004, s. 343–352.

ABSTRAKT

Pochodzenie Josta, założyciela węgierskiej rodziny szlacheckiej Justh, nie jest do końca jasne, chociaż było przedmiotem wcześniejszych badań. Dotychczasowe dociekania nie potrafiły jednoznacznie wyjaśnić miejsca pochodzenia Josta – wskazywano na lokalizację w Czechach, na Śląsku i na Pomorzu. Znaczące światło na jego pochodzenie rzuca

dokument z 1476 roku wspominający o przyrodnim bracie Josta, Jerzym, pochodzącym z „Kussow”, które leżało niedaleko Szczecina. Możliwe zatem, że Jost pochodził z dzisiejszego Koszewa lub Koszewka – wsi mających średniowieczną metrykę. Najpewniej od nazwy miejscowości przydomek swój wywiódł ród rycerski von Küssow, wzmiankowany tu do końca XIV wieku. Kilku członków tego rodu używało imienia Jost. W XV wieku jedna z gałęzi tegoż rodu posiadała wieś Mechowo, którego właścicielami byli w 1433 roku rycerze Jan (I) i Jost. Założyć zatem można, że Jost z Kussow służył od około 1433 roku wraz z Henningiem Cerninem (który prawdopodobnie był członkiem rycerskiego rodu Cernin z wyspy Uznam) królowi Zygmuntowi Luksemburczykowi. Obaj rycerze byli obecni w Rzymie na koronacji Zygmunta Luksemburczyka (1433 rok) na cesarza. Obaj też za wierną służbę Luksemburczykowi otrzymali zamek Cserép wraz z okolicznymi dobrami. Po śmierci Luksemburczyka obaj rycerze przeszli na służbę Albrechta Habsburga. Gdy ten zmarł, wspomniani rycerze (Henning i Jost) otrzymali od wdowy po Habsburgu, Elżbiety, za zrzeczenie się zamku Cserép, zamek Víglaš z sąsiednimi dobrami w zastaw za kwotę 4000 guldenów. Na zamku Víglaš Jost w latach 40. XV wieku pełnił funkcję kapitana, a następnie – za zasługi – otrzymał go na własność. Gdy rozgorzały walki o tron węgierski, Jost zaangażował się w nie, często zmieniając stronictwa, by utrzymać dotychczasową pozycję wśród węgierskiej szlachty. Utrzymaniu pozycji służyły również mariaże jego dzieci z rodzinami byłych oponentów pochodzących z rodów szlacheckich Balassa i Etre.

**JOST VON KÜSSOW, KAPITÄN AUF DER BURG VÍGLAŠ
(ZUR FRAGE SEINER HERKUNFT UND AKTIVITÄTEN
IN DER HÄLFTE DES 15. JAHRHUNDERTS)**

ZUSAMMENFASSUNG

Bisherige Untersuchungen über Jost, Begründer des Adelsgeschlechts Justh, gaben keine eindeutige Antwort auf die Frage über seine Herkunft. Ältere, aber auch neuere Untersuchungen setzten voraus, dass die Wurzeln des Geschlechts in Böhmen liegen, aber es gab auch Lokalisierungen in Schlesien und Pommern. Eine bedeutende Indiz, die auf Pommern hinweist, ist eine Urkunde aus dem Jahr 1476. Sie erwähnt den Stiefbruder von Jost Georg mit dem Adelsprädikat „de Kussaw“ und seine Erbgüter in der Mark auf dem Stettin. Die Herkunft von Jost und seinen Verwandten haben wir auf dem Gebiet von Hinterpommern in den Gemeinden Groß Küssow (heute Koszewo) und Klein Küssow (heute Koszewko) identifiziert. Das Adelsprädikat „von Küssow“ benutzte hiesiges Adelsgeschlecht, das im Spätmittelalter aus mehreren Zweigen bestand. Einer der Geschlechtszweige besaß Eigengüter in Megow (heute Mechowo). Einer der Mitbesitzer von Megow war im Jahr 1433 auch von Jost, dessen Herkunft untersucht wird. Zusammen

mit Henning aus dem Geschlecht Cernin (von der Insel Usedom) traten in Dienste des ungarischen Königes Sigismund von Luxemburg. Sie begleiteten ihn auch im Jahr 1433, als er in Rom zum römischen Kaiser gekrönt wurde. Henning und Jost bekamen für ihre Dienste von Sigismund die Burg Cserép (in der Region Borsod in Ungarn) als Pfand. Beide Adligen wirkten in Diensten des ungarischen Königs Albrecht von Habsburg als Ritter. Nach seinem Tod gaben Henning und Jost im Jahr 1441 der Witwe, Königin Elisabeth, die Burg Cserép ab, aber von der Königin bekamen sie für 4000 Gulden die Burg Víglaš im Gau Altsohl (heute Zvolen). Jost wurde auf Víglaš zum Kapitän und seit 40er Jahren des 15. Jahrhunderts war er beim Kampf um den ungarischen Thron ein Alliierter des Befehlhabers Johann Giskra von Brandeis. Dank der erfolgreich angewandten Taktik bei den Machtkämpfen konnte er dem ungarischen Adel zuordnen und auch bei Herrscherwechseln seine Eigengüter auf Víglaš erhalten und erweitern. Erhaltene schriftliche Quellen zeugen auch von wirtschaftlichen Bindungen von Jost mit Bürgern aus Bergstädten Neusohl und Kremnitz. Zur Etablierung in Ungarn trugen auch Trauungen von Josts Kindern mit seinen ehemaligen Opponenten bei, mit Adelsgeschlechtern Balassa und Etre.